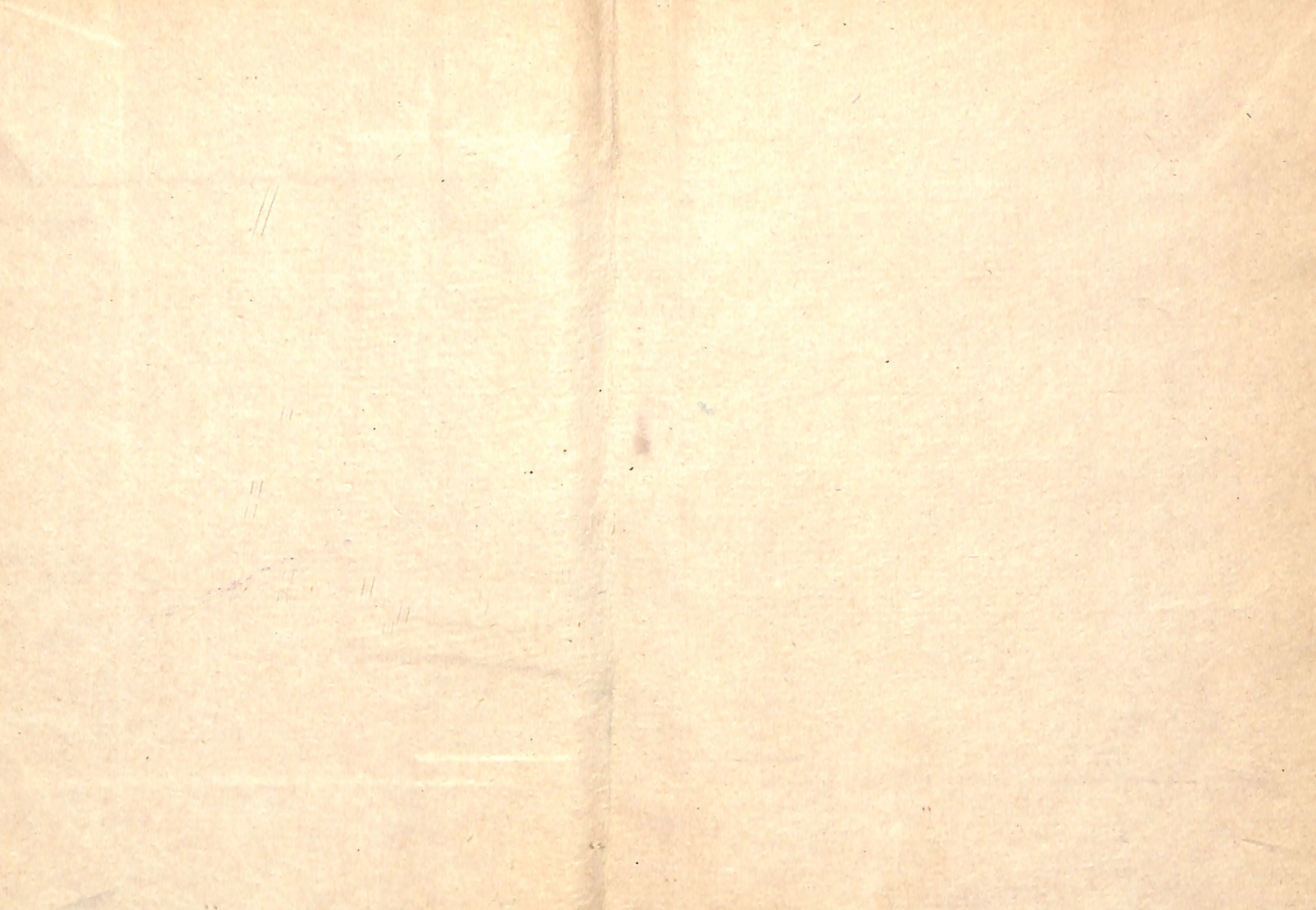

11066

3K1012
m-84

Գ. Ս. ԿՈՊՊՈՎ

ՊԻՈՆԵՐՆԵՐԸ

ՅԵՎ

ԱՌԱՋԻՆ

ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԳԵՏՐՈՍ. 1935

09 DEC 2006
24 SEP 2006

Գ. Մ. ՊՈՊՈՎ

ՅԿԼՈՊ
7-84

ԱԿ

ՊԻՈՆԵՐՆԵՐԸ

ՅԵՎ

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռուսերենից լրացումներով յեկ փոփոխություններով բարգմանեց
ԲՃ. Լ. ԱՂԼԱԿԵՐՂՅԱՆԸ

~~1935~~
1935

ՊԵՏՐՈՍ 1935 ՅԵՐԵՎԱՆ

23.07.2013

11066

Պատ. խմբ.՝ Ս. Սարգսյան
Լեզվ. խմբ.՝ Հ. Հայրապետյան
Տեխ. խմբ.՝ Տ. Խաչվանկյան
Մեթոդ. խմբ.՝ Հ. Խանդավազ

1260
37

Պետհրատի տպարան
Գլխավոր 198, Պատվեր 747, Հրատ. 3348, Տիրած: 1000
Հանձնված է արտադրության 9 Հունիսի 1935 ստորագր-
ված է տպագր. 20 Հունիսի 1935

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Ս Ք

Այս գիրքը համառոտ ձեռնարկ է Կարմիր Խա-
չի և Կարմիր Մահիկի պատանի բարեկամների
խմբակների համար:

Գրքի նպատակն առաջին ոգնության բոլոր խըն-
դիրներն ընդգրկելը չէ, այլ վերջը պորձնական
ոժտանդակութունն ցույց տալ կողմարին և Կարմիր
Խաչի ու Կարմիր Մահիկի պատանի բարեկամնե-
րի խմբակներին:

Սրա մեջ, բժշկի զրույցի ձևով, մատչելի լեզվով
արված են անհրաժեշտ տեղեկութուններ, թե
լ՞նչպես ցույց տալ առաջին ոգնությունը տար-
բեր դեպքերում:

Այս տեղեկութունները պետք է չուրացնեն
վոչ թե միայն Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի
պատանի բարեկամները, այլև բոլոր պիոներները:

ԲԺ. Լ. ԱԼԼԱԶԿԵՐԳՅԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

«Կարմիր աստղ» կոլեկտիվի պիոներ Միշան, փողոցով վազելիս, ընկավ մարդատար ավտոյի տակ: Ավտոն սլացավ, չքացավ: Միշան մնաց ձյունի վրա ընկած: Վերավորված վոտքի տակի ձյունը արյունով ներկվեց: Նրա հետ խաղացող յերեխաները, չգիտեցին ինչ անեն: Հասավ միլիցիոները, կանգնեցրեց անցնող կառապանին, Միշային դրեց կոքի մեջ և տարավ հիվանդանոց:

Յերեկոյան կոլեկտիվում յերկար խոսում էին Միշայի հետ պատահած դժբախտության մասին: Յերեխաներն ստիպված էին իրենց խոստովանելու, վոր չկարողացան իրենց ընկերոջն առաջին ոգնություն ցույց տալ:

«Այդպես չի կարելի,—ասում էին պիոներները,—դա խայտառակություն է, մենք

շփոթվեցինք և ոգնութիւնն ցուցց շտվինք:
Իսկ չեթե պատերազմ լինի: Ձե վոր թշնա-
մին կարող ե ամեն տեղ ուսմբ նետել: Ձե
վոր քաղաքացիներից շատերը կարող են
վերավորվել և թունավորվել: Անհրաժեշտ
ե, վոր մեզանից ամեն մեկը իմանա իրեն
և ընկերոջն առաջին ոգնութիւնն ցուցց
տալ: Պետք ե կարմիր խաչի պատանի բա-
րեկամների խմբակ կազմակերպել: Իսկ գոր-
ծարանում, տրակտորի վրա: Հազվագուտ
չե, չերբ մեր ավագ ընկերները տուն են
գալիս աշխատանքից, վոտքը կամ ձեռքը
կապած, քերծված, կտրված, շարգված:
Պարզ ե, վոր մեր կուլեկտիվը պետք ե ան-
պայման վերացնի անգրագիտութիւնը՝ ա-
ռաջին ոգնութիւնը ցուցց տալու հարցում:
Մյուս որը կուլվարն անցավ կարմիր
խաչի կոմիտեն և խնդրեց ղեկավար՝ խըմ-
բակ կազմակերպելու համար: Ստացավ պլա-
կատներ, գրքեր, փաթեթներ, պաշուսակ և
հակազագ:

Դասերն սկսվեցին:

ԱՌԱՋԻՆ ՁԲՈՒՅՑ

Ընչպիս կանգնեցնել արյունահոսւթյունը

Կուլվարը պատմեց բժշկին, թե ինչպես
Միշան ընկավ ավտոյի տակ և պիոներների
ցանկութեան մասին՝ սովորելու առաջին
ոգնութիւնն ցուցց տալը: Բժիշկը հեռախո-
սով կապվեց հիվանդանոցի հետ և հարց-
րեց Միշայի դրութեան մասին:

Ապա սկսեց իր զրուցը:

—Յերեխաներ, դուք գիտե՞ք, թե ինչ ե
պատահել Միշային և ինչպես ե նա իրեն
զգում: Ցանկանում եք իմանալ այդ մասին:

—Ցանկանում ենք,— խմբով պատասխա-
նեցին յերեխաները:

—Ուրեմն հանգիստ նստեցեք և լսեցեք:

Իսկ յերեխաներն առանց այն ել արդեն
հանգիստ նստած, ուշադիր լսում եին բժըշ-
կին:

—Ավտոմիբիլի անիմն անցել ե Միշայի

աջ վոտքի վրայով, վիրավորել մաշկը, մկանները և ջարդել ազդրոսկրը: Ցավից ու վախից Միշան կորցրել է գիտակցութիւնը: Այդպիսի դրութիւնը կոչվում է ուսագնացութիւն: Հիվանդանոցում Միշայի վոտքը դրել են գիպսե բիկակալի մեջ: Թե ինչ է նշանակում դա, հետո կիմանաք: Ներկայումս Միշան իրեն լավ է զգում, միայն շատ է գունատ: Արջունը կորցնելու պատճառով թույլ է: Այ թե ինչի հասցրեց Միշային անզգուշութիւնը:

Յես լսել եմ, վոր դուք վորոշել եք, բարձրացնել ձեր կոլեկտիվի կարգապահութիւնը և զգուշ լինել փողոցում:

Լավ քայլ է, բայց ուշադիր պետք է լինել վոչ թե միայն փողոցում, այլ և դըպրոցում, արհեստանոցում, գործարանում և այլն: Մեքենայի հետ անզգուշ և անշնորք վարվելու դեպքում, կարելի չէ վնասվել, այրվել չեւման ջրով և այլն: Չմշկախաղի ժամանակ, սառցադաշտում, ընկնում են, վոտք կտարում, կամ հողը խախտում: Կա-

րելի չէ բերել դժբախտ դեպքերի մի շարք զանազան որինակներ:

Պատերազմի դաշտում ել ստացվում են զանազան վերքեր. մարդիկ վիրավորվում են հրացանի կամ գնդացիի գնդակով, ունմբի կտորներով: Անհրաժեշտ է վիրավորին հենց տեղում ցույց տալ բժշկական ոգնութիւն: Յուրաքանչյուր պիտներ պետք է դա կարողանա կատարել:

Վիրավորի առողջութիւնը և հաճախ նույնիսկ կյանքը, կախված է նրանից, թե վորքան ժամանակին և ճիշտ է ցույց տրված նրան առաջին ոգնութիւնը: Իսկ դուք գիտեք, վոր մեզ համար թանկ է յուրաքանչյուր բանվորական ուրը և ժամը:

Բայց վերադառնանք Միշային:

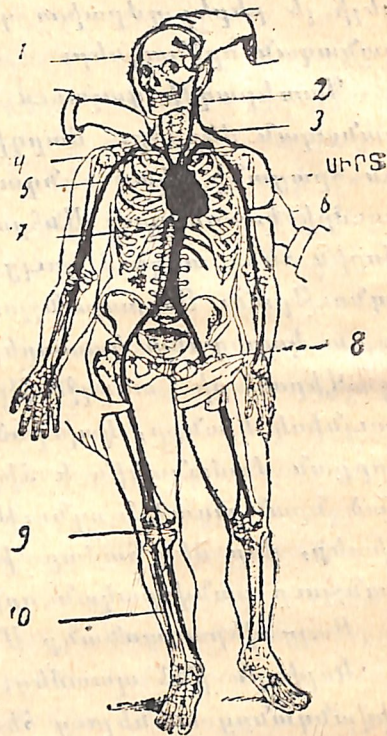
Կոլվարն ինձ պատմեց, վոր Միշային հիվանդանոց տանելուց հետո, ձյունի վրա արյան հետքեր են մնացել: Միշան շատ արջուն է կորցրել և այդ պատճառով ել հիմա թույլ և գունատ է: Բայց չե՞ վոր կա-

ընդ յեր այն-
պես անել, վոր
այդքան արյուն
չկորցնենք:

— Իսկ ի՞նչ-
պես անել այդ,
— հարցրին յե-
րեխաները:

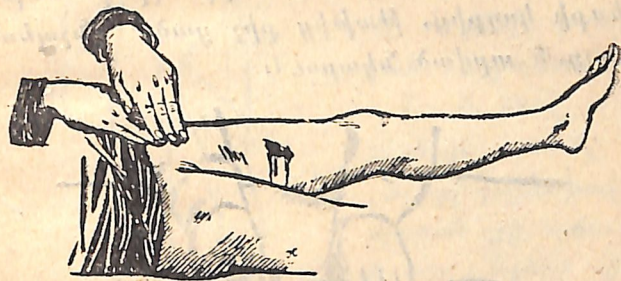
— Հանգիստ,
հանգիստ, յե-
րեխաներ: Իմ
նպատակը
հենց այն է,
վոր կարողա-
նամ ձեզ սո-
վորեցնել ա-
ռաջին ողնու-
թյուն ցույց
տալը: Նայե-

Նկ. 1. Կմախք յեկ արյունասար անոթներ

ցեք այս նկարին. այստեղ նկարված է
արյունասար սիսեմը, վորով արյունը շարժ-
վում է մեր որգանիզմի մեջ: Նա բաղկա-

ցած է խողովակներից, վորոնք կոչվում են
արյունասար անոթներ: Այդ անոթներով
արյունը, սրտի ազդեցության տակ, շարժ-
վում է միշտ միևնույն ուղղությամբ: Այժմ
ձեզ համար պետք է հասկանալի լինի, թե
ի՞նչ պետք է անել արյունահոսությունը

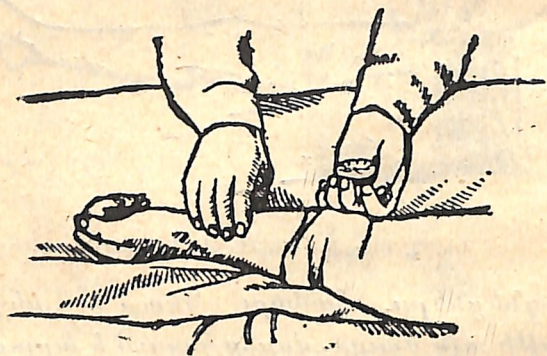

Նկ. 2. Յեռակը սեղմել վերից բարձր.

կանգնեցնելու համար: Պետք է սեղմել
անոթի այն ծայրը, վորից հոսում է արյունը:
Յեթե վիրավորված է վտաքի յերակը, ինչ-
պես Միշայինն էր, պետք է արյունատար
յերակը սեղմել վերքից բարձր—ազդրի վե-
րի մասում:

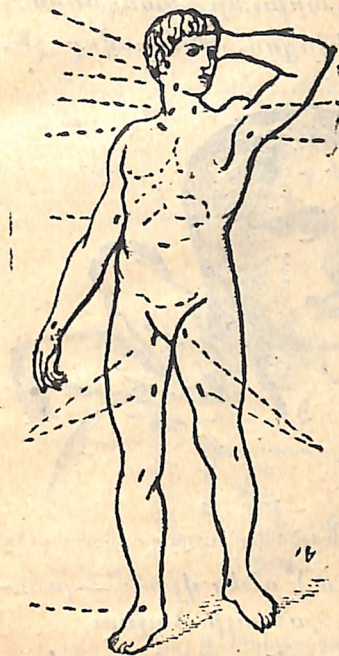
Ինչպես տեսնում եք, անհրաժեշտ է ֆմանալ, թե վորտեղով են անցնում արյունատար լերակները: Այդ պարզ է նկարից, բայց ավելի լավ է ուսումնասիրենք հենց այստեղ լեղողների զարկերակը:

Փորձեցեք շրջել ձախ ձեռքը ափով դեպի վեր, աջ ձեռքի մատները դրեք ձախ ձեռքի կողքից, թաթից քիչ ցած, ինչպես ցույց է արված նկարում:

Նկ. 3. Ինչպես օճափել զարկեակը.

Դուք կզգաք համաչափ զարկեր: Դա զարկեակն է: Զարկերը լավում են այն

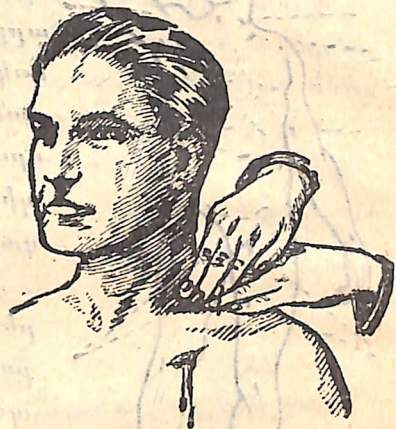
մոմենտին, լերբ լերակը լայնանում է նրա միջով անցնող արյան հոսանքով: Իսկ այդ արյան հոսանքը սկսվում է սրտից և գնում դեպի մարմնի զանազան ծայրամասեր:

Նույն ձևով կարելի է գտնել և բունքի զարկերակը, պարանոցի, աճուկի և այլ տեղերի, վորոնք նշված են շորթորդ նկարում:

Արյունը կանգնեցնելու նպատակով, պետք է մատերով սեղմել վիրավորված լերակը վերքից բարձր և վերքի վրա վիրակապ դնել:

Քաջ խոշոր չերակի արյունը կանգնեցնել միայն վիրակապի միջոցով, հնարավոր չէ.

չերակը չերկար ժամանակ մատերով սեղմել դժվար, մեծ ուժ է պահանջում և հոգնեցնում է: Պետք է այլ լեղ գտնել: Ո՞վ գիտե, ի՞նչ կարելի չէ անել:

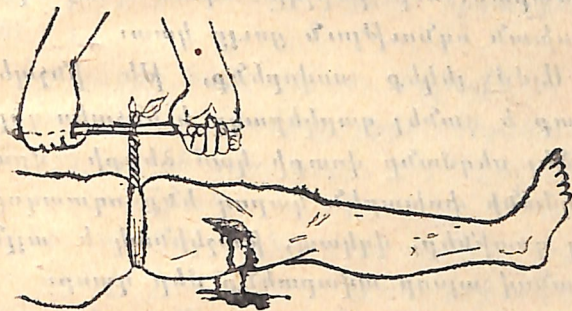
Նկ. 5. Ինչպես կանգնեցնել արևահոսումը

—Սեղման (ժգուտ) դնել վրան, — լուսթյան մեջ լավում է վանդալի ձախնը:

—Ճիշտ է, — ասում է բժիշկը, — պետք էր անմիջապես սեղման դնել վերքից բարձր, այսինքն վոտքը ազդրում ամուր սեղմել գոտիով, պարանով, սրբիչով կամ թաշկինակով: Կապել հարկավոր է ամուր, այնպես, վոր բոլոր չերակները սեղմվեն:

Պարանը կապելուց հետո, հանգուցի մեջ պետք է մտցնել մի կտոր փայտ և զգուշուժյամբ վորրել, մինչև արյան դադարելը:

Պետք է հիշել, վոր սեղմանը չի կարելի դնել մերկ մարմնի վրա — սեղմելու ժամանակ կարող է մաշկը արանքում ճմլվել:

Նկ. 6. Ինչպես գործածել սեղմանը.

Իրա համար սեղմանի տակը պետք է անցկացնել վորևե փափուկ կտոր, որինակ թաշկինակ, սրբիչ, բամբակ, կամ սեղմանը դնել սպիտակեղենի վրայից: Սեղմանն ամուր կապելուց հետո, արյունը սեղմանից

ցած անցնել չի կարող: Սեղմանը մեկ-
լերկու ժամից ավելի պահել չի կարելի,
այլապես մարմնի վերջավորութունը կարող
է անզգայանալ: Այդ պատճառով ել, սեղ-
մանը դնելուց հետո, հիվանդին անմիջա-
պես պետք է փոխադրել հիվանդանոց կամ
բուժարան, ուր բժիշկը նրան համապա-
տասխան ոգնութուն ցույց կտա:

Այժմ լեկեք սովորենք, թե ինչպես
պետք է գտնել զարկերակը և ինչպես գոր-
ծածել սեղմանը վոտքի կամ ձեռքի վրա:
Սեղմանի փոխարեն կարող ենք ոգտագոր-
ծել գոտիներ, վզկապ, թաշկինակ և այլն:
Սրանով այսօր ավարտենք մեր դասը:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԶՐՈՒՅՑ

Ինչպես վերք պաշտպանել վարակումից

Բժշկի առաջարկութամբ, լերկորդ
զրույցի համար, լերեխաները հավաքվեցին
հիվանդանոցում, ուր պառկած էր Միշան:
Ընդունարանում բոլոր պիոներներին

սպիտակ, մաքուր խալաթներ հագցրին և
կոլեկտիվը, բժշկի հետ միասին, աստիճան-
ներով բարձրացավ վերև:

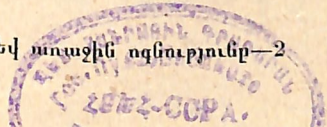
Ամեն տեղ տիրում էր մաքրութուն:
Հատակը փայլում էր: Բժիշկն զգուշացրեց,
վոր լերեխաները լուռ լինեն և իրենց ներ-
կայութամբ չանհանգստացնեն հիվանդնե-
րին:

Վորոշեցին նախ տեսնել Միշային:

Նա պառկած էր մի փոքրիկ սենյակում:
Սպիտակ բարձի վրա աչքի չեր ընկնում
նրա նոր սափրած, սև գլուխը: Ծանոթ
դեմքեր տեսնելով, նրա սև աչքերը գու-
նատ դեմքի վրա աշխուժացան, իսկ լերե-
խաների խալաթները ծիծաղելի թվացին
նրան:

Յերեխաները շրջապատեցին Միշային
և սկսեցին հարց ու փորձ անել, թե ինչ-
պես է իրեն զգում, շուտ կվերադառնա
արդյոք կոլեկտիվ:

Միշան աշխատում էր քաջ ձևանալ,
իբրև թե իր հետ պատահածը չնչին դեպք է,

բայց միևնույն ժամանակ շատ ցավում էր, վոր վոսկրի բեկման պատճառով, չի կարող չերեխաների հետ գնալ դիտելու «Մեք նվա-
նումները» ցուցահանդեսը: Բայց ավելի շատ նրան տանջում էր այն միտքը, վոր վոտքի պատճառով, գարնանը նրան չեր հաջողվելու գնալ «Արեկ» լագեբը, վորի համար ուղեգիր էլին խոստացել նրան: Այդ մասին նա հարցրեց նույնիսկ բժշկին և չնայած, վոր բժիշկը համոզում էր, վոր մինչ այդ վոտքը կառողջանա, սակայն Միշ-
կան կասկածում էր:

Տեսնելով, վոր Միշան հոգնում է, բը-
ժիշկը չերեխաներին տարավ մյուս, այնտեղից էլ վիրակապության սենյակը: Վիրակապության սեղանի վրա պառկած էր մի հիվանդ, վորի ձախ ձեռքի թաթն ու-
ռած էր: Ավելի ուժեղ էր ցուցամատի ու-
ռուցքը: Հիվանդը հյուան Պետրոսյանն էր: Աշխատանքի ժամանակ գործիքով քերծել էր իր մատը: Ծորացած մի կաթիլ արյունը սրբել էր իր կեղսոտ խալաթով և այդ

«չնչին դեպքը» մոռացության տվել: Յերե-
կոյան քերծվածքի շուրջը կարմրել էր, իսկ առավոտյան ուռել էր մատը և սկսվել ցա-
վերը: Քերծվածքի տակից լերևում էր թա-
րախի սպիտակ գիծը: Այդ որը Պետրոսյանը գնում է աշխատանքի: Աշխատանքի ժամ-
նակ զգում է, վոր տաքությունը բարձրա-
ցել է և գլուխը ցավում է: Այդտեղից զը-
նում է բուժարան, այնտեղից էլ նրան ու-
ղարկում են հիվանդանոց—վիրահատու-
թյան: Պետրոսյանը չի համաձայնվում այդ «գատարկ» բանի համար գնալ վիրահատու-
թյան, բայց չերը նկատում է վերքից դե-
պի վերև բարձրացող կարմիր բծերը և թևի տակի ցավը, գնում է հիվանդանոց և ա-
տում:

—Արեք, ինչ հարկավոր է:

Յերեխաները հանդիպեցին Պետրոսյա-
նին վիրաբուժարանում, վիրահատության հետևյալ որը: Հաստ ցուցամատի վերքը բաց էր և առատ թարախ էր արտադրում: Յերեխաներն այդտեղից անցան լաբորա-

տորիա և շարվեցին աթոռների վրա:

— Դուք, չերեխաներ, տեսաք, — ասաց բժիշկը, — թե հյուսան Պետրոսյանին, հասարակ քերծվածքի շնորհիվ ինչ է պատահել: Յեթե ժամանակին վիրահատության չենթարկեցին, նա կարող էր զրկվել իր ձեռքից — ձեռքը ստիպված կլինեցին կտրել, վորպեսզի նրա կյանքը վրկեն:

Ի՞նչո՞ւ այդ չնչին քերծվածքն այդպես բարդացավ:

— Վերքը վարակվել է, մանրեններ են ընկել մեջը, — լավեցին ձայներ:

Բայց թե ի՞նչ են ներկայացնում իրենցից այդ մանրենները, չերեխաները հաստատ չգիտեցին:

Բժիշկը վերցրեց մի ապակու կտոր, վրան մեկ կաթիլ ջուր կաթեցրեց: Հետո վերցրեց մի մետաղյա ողակ, քիչ պահեց կրակի վրա, հետո մոտեցրեց չերեխաներից մեկի ատամներին և այդ ողակով խառնեց ապակու վրայի ջրի կաթիլը: Կաթիլը վերևից ծածկեց ապակով և դրեց խոշորացուցի տակ:

Նկ. 7. Խոշորացուց.

— Խոշորացուցը բաղկացած է խոշորացնող ապակիներից, վորոնք հավաքված են խողովակի մեջ: Խոշորացուցի տակ դիտվող առարկաները 100—200—700—1000 անգամ ավելի խոշոր են չերեվում:

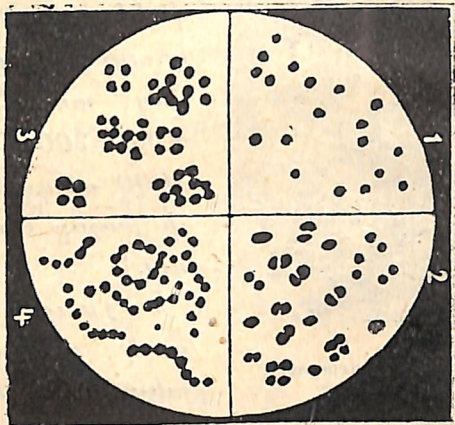
Խոշորացուցի տակ չերեխաները տեսան այն, ինչ

հեկարված է № 8 նկարում:

— Մանրենները կենդանի արարածներ են: Նրանք այնպես, ինչպես բոլոր կենդանիները, սնվում են և մեծանում: Մեծանալով, մանրենները կիսվում են և չուրաքանչյուր կեսը հետո ապրում է իր սեփական կյանքով: Կան մարդու համար ոգտա-

կար մանրեններ՝ որինակ կաթը թթվում է
և մածոն զառնում այնպիսի մանրենների-
մասնակցութեամբ, վորոնք արտադրում են
կաթնաթթու:

Բայց կան մի շարք մանրեններ, վորոնք

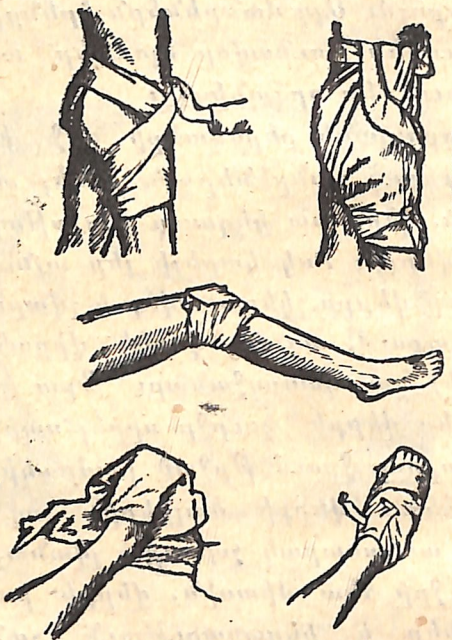
Նկ. 8. Մանրեններ խոնարացույցի սակ.

ընկներով մարդու որդանիզմի մեջ, զանա-
զան հիվանդութիւններ են առաջ բերում,
որինակ պալարախտ, քութեշ, ծաղիկ, բը-
ծավոր աիֆ և այլն: Կան և թարախ առա-

ջացնող մանրեններ, վորոնք քերծվածքի և
վնասվածքի միջոցով, ընկնում են մարդու
որգանիզմի մեջ և թարախակալում են ա-
ռաջ բերում: Այդ մանրեններն իրենցից ար-
տադրում են թունավոր նյութեր և թու-
նավորում մեր որդանիզմը:

Պետրոսյանի քերծվածքի մեջ թարախ
առաջ բերող մանրեններ են ընկել այն մո-
մենաին, յերբ նա կեղտոտ խալաթով սըր-
բել է վերքը: Իսկ կարելի յեր այնպես ա-
նել, վոր վերքը չկեղտոտվեր և չվարակվեր:
Այդ դեպքում, առանց վորևէ վիրահատու-
թյան ել նա կառողջանար: Դրա համար
պետք էր վերքի շուրջը սըբել սպիրտում,
կամ մաքուր ջրում թրջած բամբակի կտո-
րով, հետո վերքի ծայրերին չող քսել:
Վերքն առհասարակ չպետք է լվանալ, վոր-
պեսզի ջրի հետ միասին, վերքի խորքերը
մանրեններ և կեղտոտութիւնն չանցնեն:
Այդ նույն նպատակով վերքի շուրջը յեղած
մաշկը պետք է մաքրել վերքից դեպի դուրս
և վոչ թե ընդհակառակը դրսից դեպի

վերքը: Հետո վերքը պետք է պահպանել նոր մանրեխներ մտնելուց: Այս նպատակով վերքը ծածկվում է վիրակապով:

Նկ. 9. Չամբախն իբրեւ վիրակապ

Բայց վորովհետեւ վիրակապի վրա չեւ կարող են լինել մանրեխներ, այդ պատճառ-

ուով եւ չի կարելի ամեն մի պատանձամբ ձեռք ընկած կտոր դնել վերքի վրա: Վերքի վրա կարելի չէ դնել հատուկ մշակման լենթարկված նյութ— առաջին ոգնության անհատական ծրար:

Նկ. 10. Անհատական ծրար.

Այդ վիրակապական ծրարը մի փաթեթ է, վորի ծայրին ամրացված են չերկուբարձիկներ՝ բամբակից և մաուրայից: Նրանց վրայի մանրեխները վոչնչացված են գորտրուկամ սուլիմայի միջոցով, վորով ներծծված

են և՛ բինսը և՛ բարձրիկը: Վորպեսզի այդ հականեխված նյութը չկեղտոտվի, նախ փաթաթում են թղթի և ապա կտորից կարված ծրարի մեջ: Այդպիսի ծրարներ տրվում են ճակատամասերի յուրաքանչյուր մարտիկի: Անհրաժեշտ է, վոր մեզանից ամեն

Նկ. 11. Խնայես բացել ծրար.

մեկն իմանա ծրարի հետ վարվելու ձևերը. չեբբ բացված է վերջին փաթեթը, բինսը պետք է բռնել կողքից, գանել նրա ծայրը և ձգել: Այդ ժամանակ բարձրիկներն ուղղվում են: Բարձրիկները պետք է բռնել դրսի կողմից և ձեռք չտալ նրա ներսի

մասին, վորով պետք է դրվի վերքի վրա: Այդ նպատակով բարձրիկների դրսի կողմից անց է կացված կարմիր թել կամ գիծ: Միայն այդ կողմից կարելի չէ բռնել բարձրիկը:

Յերբ բարձրիկը դրված է վերքին, պետք է ամրացնել բինտով: Յեթե գնդակը դուրս է չեկել վերքի մյուս կողմից, չերկրորդ բարձրիկը կարելի չէ դնել չերկրորդ վերքի վրա և ամրացնել բինտով: Յերկրորդ բարձրիկը այնպես է հազցված բինտի վրա, վոր կարելի չէ շարժել այս կամ այն կողմը:

— Իսկ յեթե հականեխված բինտ չլինի, ի՞նչ պետք է անել, — հարցրին յերեխաները: — Յեթե արդուկեք մաքուր, խոնավ

շորը, նրա վրայի մանրեները կվոչնչացվեն: Նոր լվացված, յեռացված մաքուր շորի վրա, յեթե պատահաբար մանրեներ ընկնեն, այնքան շատ չեն լինի, վորքան կեղտոտ շորի վրա: Ուրեմն հականեխված նյութ չըլինելու դեպքում, կարելի չէ վերքը կապել մաքուր թաշկինակով, կամ լվացված շորով: Գործարանում, կորտնտեսությու-

նույն, խորհանտեսութիւննում, դաշտում, գնացքի մեջ, յերկաթգծի կայարաններում և շոգեմեքենաների վրա, պետք է լինեն հատուկ դեղարկղիկներ (կամ պայտուակներ), հականեխած վիրակապով, վորպէսզի դրանով հնարավոր լինի պաշտպանել աշխատանքի ժամանակ առաջացած քերծվածքները և վերքերը:

Այժմ յեկեք սովորենք, թե ինչպես պետք է կապել վերքը և միևնույն ժամանակ կրկնենք անցյալ դասը—ինչպես կանգնեցնել արջունահոսութիւնը: Հետևյալ անգամ մենք կսովորենք թե ինչպես ոգնութիւն ցուց տալ վոսկրի բեկման դեպքում:

Յերեխաները խնդրեցին, վոր մյուս դասը լինի հիվանդանոցում:

Զրուցը վերջանալուց հետո, բժիշկը հիշեցրեց յերեխաներին, վոր միևրոքներն ապրում են կեղտոտության մեջ և առաջարկեց բոլորին տուն գնալուց առաջ լվանալ ձեռքերն ոճառով:

Մյուս անգամ, — ասաց բժիշկը, հեռանալով, — բարի յեղեք պարապմունքի դալ

մաքուր ձեռքերով և վոչ վոք, ձեզանից յերկար և կեղտոտ յեղունգներ չունենա:

Յերեխաներն ամաչելով նայեցին իրենց կեղտոտված ձեռքերին և լվացարանի առաջ հերթի շարվեցին:

Հենց այստեղ վորոշեցին կոլեկտիվում ունենալ չորս հոգուց բաղկացած սանիտարական պոստ:

ՅԵՐՐՈՐԴ ԶՐՈՒՅՅ

Ինչպես ոգնութիւն ցուց տալ ջարդվածքների դեպքում

Հիվանդանոցում յերեխաները միայն այն ժամանակ հիշեցին ձեռքերը լվանալու և յեղունգներ կտրելու պայմանի մասին, և յերբ արդեն սպիտակ խալաթներ էլին հագել և բժիշկը առաջարկել էր նրանց շարք կանգնել և մեկնել ձեռքերն առաջ: Մի րոպէլի իրարանցումից և լուսթիւնից հետո լավեցին:

— Մոռացել ենք, ընկեր բժիշկ, մոռացել ենք:

—Դէ, տեսեք, մյուս անգամ բոլորիդ ձեռքերը պետք է մաքուր լինեն, իսկ հիմա նախ և առաջ գնանք լվացվելու: Ձեռքերը լվանալուց հետո, լերեխաներն անցան վիրակապութեան սենյակը:

Սեղանի վրա պառկած էր մոտ 15 տարեկան մի տղա: Մայրապետն զգուշութեամբ փորձում էր հանել նրա աջ վոտքի կոշիկը: Չախ, առողջ վոտքից կոշիկն արդեն հանված էր: Տղան պառկած, ատամներն իրար սեղմած, տնքում էր:

Պարզվեց, վոր տղան չմուշկներով սահելիս, վազել է ընկերով լետևից, սայթաքել և ընկել: Ինքը չի կարողացել վեր կենալ: Նրան ոգնութեան է լեկել կարմիր Խաչի պատգարակավորների հերթապահ խմբակը, պառկեցրել պատգարակի վրա և շտապ ոգնութեան կառքով փոխադրել հիվանդանոց: Թե ինչ է պատահել նրան, գեռևս պարզված չէր:

Վերովհետև կոշիկը չէր հանվում, ուստի բժիշկը կարգադրեց կտրել կոշիկի ձիտքի

կարերը: Դրանից հետո կոշիկը հեշտութեամբ հանվեց: Ապա հանեցին անդրափարտիկը նախ առողջ, ապա հիվանդ վոտքից: Յերբ սպիտակեղենը հանեցին, բոլորի ուշադրութեանը գրավեց աջ սրունքի ծուռ դրութեանը: Նույնիսկ պիտներնեքի համար պարզ էր, վոր վոտքը կտրված է: Կտրված վոտքի շոշափումն ամեն անգամ ուժեղ ցավ էր առաջ բերում: Հիվանդ վոտքը առողջից կարճ էր:

—Այդ նրանից է, —ասաց բժիշկը, —վոր մկաններն ընդունակ լինելով կծկվելու, վոտքի կտրված ծայրերը ձգել են գեպի իրար և սրունքը կարճացել է: Այդպես էր և Միշալի վոտքը:

—Ի՞նչ պետք է անել հիմա, —հարցրեց լերեխաներից մեկը:

—Նախ և առաջ, —պատասխանեց բժիշկը, —պետք է կտրված վոտքներն ուղղել, վորպեսզի նրանք իրենց նախկին դրութեանը ունենան: Դրա համար ոգնականը պետք է վոտքը ծնկում ամուր պա-

հի, իսկ ոգնուխյուն ցույց ավողը զգուշու-
թյամբ ձգի վոտքը դեպի իրեն: Վոտքը
հարկավոր է ձգել ուղիղ գծով, վորպեսզի
վոսկրի սուր ծայրերով շրջապատող մկան-
ները և այլ որգանները չվիրավորվեն:

Հակառակ սպասումին, հիվանդը, չերբ
վոտքն ուղղում էլին, լուռ եր: Բժիշկը
ձգում եր ուղիղ և մեծ զգուշությամբ: Յե-
րեխաները հետևում էլին, թե ինչպես
դեպի կողմ ցցված ներքևի վոսկրն աստի-
ճանաբար չեա եր քաշվում, ընդունելով ու-
ղիղ դիրք և վերջապես իր կոտրված ծայ-
րով կանգնեց վերևի ծայրի դիմաց:

Յերբ բժիշկը գաղարեց քաշելուց, սղան
թեթև հառաչեց և հետո հանգստացավ:
Հիվանդ վոտքն առողջ վոտքի ձև ստացավ:

— Իսկ հետո ի՞նչ անել, — հարցրին յե-
րեխաները:

— Հետո, կոտրված վոսկորներն աջնպես
պետք է ամրացնել, վոր կոտրները տեղից
չշարժվեն: Իրա համար գործ են անում
բեկակալներ: Բեկակալի փոխարեն կարելի չէ

գործածել **Վորևե** ամուր **իր**: **Անհրաժեշտ**
է միայն, վոր նա ընդգրկի ամբողջ **կոտրած**

Նկ. 12. Բեկակալ փայտեից.

վոտքը և յերկու ծայրերում գտնվող հողերը՝
վոսկորները լինում են կարճ և յերկար՝

Այդ պատճառով ել բեկակալները պետք է համապատասխանեն վոսկրի չերկարությանը: Բեկակալ կարելի չէ պատրաստել կարտոնից, ծառի կեղևից կամ ֆաներայից: Բեկակալը կարելի չէ փոխարինել փայտով, ձեռնափայտով, քանոնով: Պատերազմի դաշտում՝ հրացանով, սվինով, դաշույնի պատյանով, տանը՝ ձեռնափայտով, քանոնով, անտառում՝ ծառի ճյուղերով, կեղեփով, դաշտում՝ խոտի խուրձերով և այլն:

Հիվանդանոցի համար բեկակալը պատրաստվում է լարերից կամ փայտից: Յեթե կոտրվածքը առաջ է չեկել այնպիսի պայմաններում, վոր ձեռքի տակ վոշինչ չկա, այդ դեպքում կարելի չէ բեկակալի փոխարեն հիվանդ վոտքը կապել առողջ վոտքին, վնասված ձեռքը ամրացնել մարմնին: Հիվանդանոցներում, բացի բեկակալից, գործ են անում գիպսի և ոսլայի վիրակապներ: Գիպսի փոշիով կամ ոսլայով ներծծված բինտերը թրջում են յեռման ջրի մեջ և նրանցով փաթաթվում կոտրված մասը: Գիպսը և

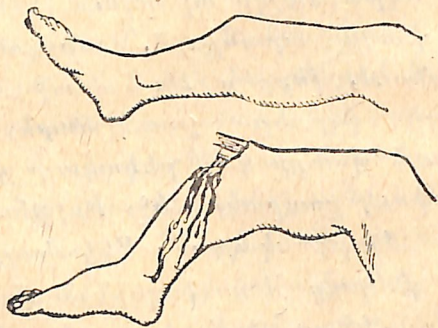
ոսլան չորանալով ամրանում են և ստացվում է ամուր մուշտակ, վորն իր մեջ պահպանում է կոտրած վոսկրը: Այդպիսի գիպսե բեկակալ է դրված Միշայի վոտքին:

Նախ քան բեկակալը մարմնի վրա հագցնելը, պետք է հոգ տանել, վոր մաշկը չսղմվի: Յեթե մաշկը տրորվում է բեկակալի և վոսկրի արանքում, անզգայանում է, մահանում, վերքեր են առաջ գալիս: Վորպեսզի վերքեր չառաջանան, անհրաժեշտ է վոտքը կամ բեկակալը փաթաթել փափուկ բամբակի մեջ: Ինչպես ցույց է տրված 11-րդ նկարում: Բեկակալը վերքի վրա դնելուց հետո (այսինքն առներով բեկակալի մեջ սրունքի կոտրած վոսկրները, ծնկի և սրունքի հոդերը), պետք է այդ բինտով ամրացնել: Բեկակալների մեջ սղմված, կոտրված վոսկրներն անշարժ դրուլթյուն են ստանում և 20-30 օրվա ընթացքում կաչում են: Յեթե կոտրած վոտքը պատռել է մաշկը, կամ շախշախվել

ե ուումբի կտորներով, գնդակով, այդպիսի
բեկումը կոչվում է բաց բեկում:

—Իսկ վճրն ե վատ՝ փակ, թե բաց
բեկումը,— հարցրեց յերեխաներից մեկը:

—Իհարկե բացը, վորովհետև մանրե-
ները հեշտությամբ անցնում են վերքի
մեջ և վարակում նրան:

Նկ. 13. Փակ յեկ բաց բեկում.

—Ի՞նչ պետք է անել բաց բեկման
դեպքում:

Առաջ վերքը կապել, ինչպես սովորա-
կան վերք, իսկ հետո բեկակալն ամրացնել:

—Այժմ գնանք Միշալի մոտ,—ասաց

բժիշկը,—տեսնենք, թե ի՞նչպես ե գգում
իրեն և ի՞նչպես ե կպել նրա գիպսե բեկա-
կալը: Դրանից հետո կգնանք լաբորատորիա
և վիրակապության փորձեր կանենք:

Չմոռանաք լվանալ ձեր ձեռքերը և կրա-
րել յեղունգները:

—Վնչ, վնչ, չենք մոռանա:

Յերբ յերեխաները տուն ելին վերա-
դառնում, փողոցում յեղած փայտի կտոր-
ները, տախտակները, յերեխաներին իս-
կույն հիշեցնում ելին, վոր նրանց կարելի
է ոգտագործել բեկակալի փոխարեն:

Ճանը յերեխաները մկրատ խնդրեցին,
կարեցին իրենց յեղունգները և այդ որվա-
նից անվա ձեռքերով սեղանի առաջ չելին
նստում և անկողին մտներուց առաջ ան-
պարման լվանում ելին վոտքերը:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԶՐՈՒՅՑ

Ինչպես ոգնի ուսագլուցության դեպքում

—Բժիշկ, նայեցեք, մեր ձեռքերը մա-
քուր են և յեղունգները կտրած,—ճչում

եջին յերեխաները ձեռքերը առաջ պարզելով:

—Ապրեք, յերեխաներ, չեք մոռացել,
—գովեց բժիշկը: Այդ մասին չմոռանաք և պարապմունքներն ավարտելուց հետո: Այսօր մենք պետք է սովորենք ցուլց տալ առաջին ոգնությունը ուշագնացության դեպքում: Հիշում եք, յես ձեզ սկզբում ասեցի, վոր Միշան, ընկնելով ավտոմոբիլի տակ, ցավից և անից կորցրեց գիտակցությունը: Ստիպված ելին նրան ուշքի բերել: Ի՞նչպես արեցին այդ:

—Ոձիքը թուլացրին:

—Յերեսին սառը ջուր լցրին:

—Ողանցքը բացեցին:

—Նաշատիրի սպիրտ ավեցին հոտ քաշելու...

—Ճիշտ է, ճիշտ է,—ասաց բժիշկը,—այդ բոլորն արված է—և Միշան աչքերը բացեց: Նրան ջուր տվին: Իսկ ինչո՞ւ համար են թուլացնում ոձիքը, գոտին և բաց անում ողանցքը:

—Վորպեսզի հիվանդին թարմ ոգի հասնեք հասնի, վորպեսզի Միշան ազատ շնչի:

—Ճիշտ է: Այդպիսի ուշագնացություն պատահում է և աշխատանքի ժամանակ, յերբ տոթ ու շոգ է լինում: Այդպիսի դեպքում մարդիկ կորցնում են հավասարակշռությունը, տատանվում են և ընկնում անզղա, յերբեմն յերկար ժամանակ ուշքի չեն գալիս, թույլ են շնչում:

—Բժիշկ, բժիշկ, ոգնեցեք խեղդվածին,—ճչացին լուսամուտից (բժիշկը յերեխաների հետ պարապում եր գետափի ափում):

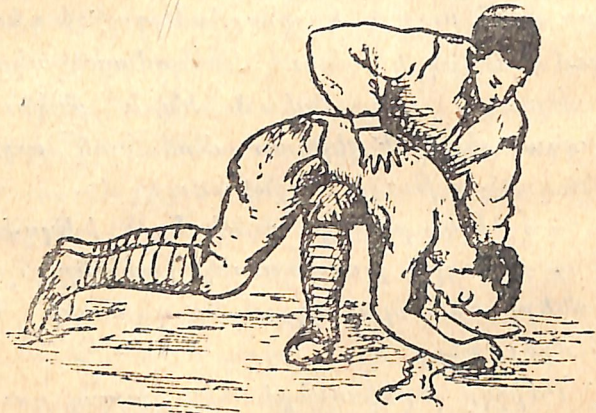
Բժիշկը յերեխաների հետ, արագ դուրս վազեց փողոց և տեսավ մի խումբ մարդիկ: Խեղդվածին արզեն ոգնություն ելին ցուլց տալիս կարմիր թաշի սանիտարական պոստից հասած հերթապահները:

Բժիշկը պահանջեց միլիցիոններից ցրել բոլորին և սկսեց ղեկավարել առաջին ոգնություն ցուլց տվողներին: Խմբակի անդամները

հանեցին վերարկուն և կոշիկները, թու-
լացրին ոճիքն ու գոտին:

Բժիշկը հրահանգեց.

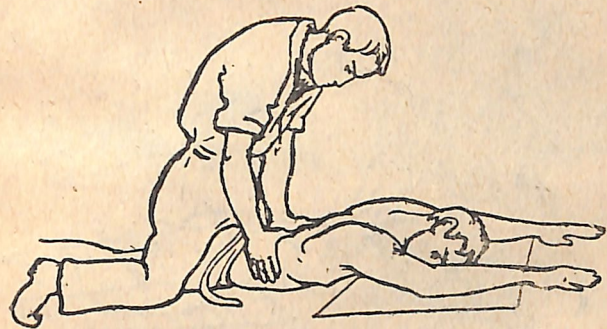
—Փորը հենել ծնկին, գլուխը ցած:
Այդ արվում է նրա համար, վոր ջուրը

Նկ. 14. Առաջին ոգնություն խեղճվողին.

Թափվի շնչափողից, — բացառեց բժիշկը:
Պառկեցնել փորն ի վար վերարկվի վրա,
գլուխը ձեռքերի վրա և գեմքը շրջել կողմ:
Յեթե սիրար խառնի, փսխած մասերն ա-
զատ կթափվեն ու շնչափողը չեն ընկնի:

Սանիտարական պոստի ողակավարը
հարմար դիրք ընդունեց, արհեստական շն-
չառուխյուն սկսելու նպատակով և առանց
կարգադրության սպասելու, սկսեց ձեռքե-
րով մեկ սեղմել կրծքի վանդակը, մեկ
ձեռքերը լեռ քաշել:

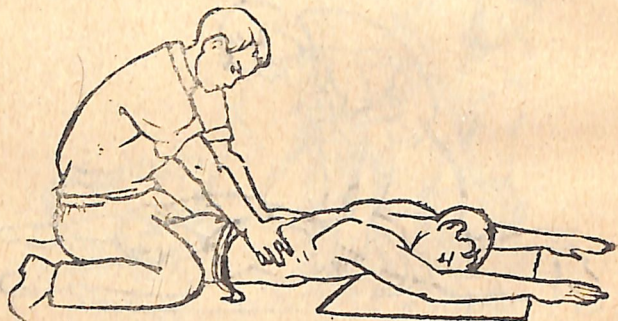

Նկ. 15. Արհեստական ընչառություն բւս Շեֆերի.

—Յերբ նա սեղմում է կրծքի վան-
դակը, — բացառեց բժիշկը, — ողը դուրս է
գալիս թոքերից, — դա արտաւնչումն է:
Յերբ դադարում է սեղմել կրծքի վանդակը,
կրծոդերը ուղղվում են, կրծքի վանդակի
տարածությունը լայնանում է և ողը մըտ-

նում ե թոքերի մեջ—դա ներհնչումն է։
Ուրեմն մենք արհեստական կերպով նոր-
մալ շնչառութիւն ենք կատարում։ Ներշնչ-
ումն ու արտաշնչումը պետք է կատար-
վեն մեկ ըոպելում այնքան անգամ, Վոր-
քան շնչում է մարդը հանգիստ դրութեամբ։

Նկ. 16. Արհեստական շնչառութիւն բաժնի

—Իսկ մի ըոպելում քանի՞ անգամ է
շնչում մարդը,—հարցրեց յերեխաներից
մեկը։

—Վախ՛սուն, —պատասխանեց մյուսը։

—Վո՛չ, —ասաց բժիշկը, —այդպես արագ
շնչում է միայն շունը, այն ել տաք յեղա-

նակին, լեզուն հանած վագելիս։ Այդպես
արագ շնչում է և նորածին յերեխան, իսկ
մեծահասակ մարդիկ մի ըոպելում 16—18
անգամ են շնչում։ Այդ արագութեամբ

Նկ. 17. Արհեստական շնչառութիւն բաժնի

պետք է կատարել և արհեստական շնչա-
ռութիւնը։

Այդ ժամանակ խեղդվելուց ազատվածն

սկսեց շնչել, բայց շնչառութիւնը կարճ
եր, վոչ խոր և հաճախ կանգ եր առնում:

Արհեստական շնչառութիւնը պետք է
շարունակել:

Անցավ ևս 10 րոպե: Հիվանդն սկսեց
ավելի խորը շնչել:

Այդ ժամանակ մոտեցավ շտապ ոգնու-
թյան կառքը և հիվանդին տարավ հիվան-
դանոց:

Վերադառնալով ահումք, բժիշկը չերե-
խաներին ցույց տվեց, թե ինչպես պետք
է կատարել արհեստական շնչառութիւնն
ըստ Սիլվեստրի:

Այդ պարագմունքը վերջացավ արհես-
տական շնչառութիւնն վարժութիւններ
կատարելով, վիրակապ դնելով, սեղման և
բեկակալ փորձելով:

—Մյուս անգամ կսովորենք, թե ինչ-
պես ցույց տալ առաջին ոգնութիւնը
թունավորող նյութերից վնասվելու դեպ-
քում:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԶՐՈՒՅՑ

Ինչպես ցույց տալ առաջին ոգնութիւնը բուժավորող
նյութերից վնասվելու դեպքում

Այդ պարագմունքի համար բժիշկը
պատրաստել էր հակագաղ և տախտակի
վրա ամրացրած ապակյա փոքր սրվակ-
ներ, լցված զանազան հեղուկներով և փո-
շիներով: Նրանցից մի քանիսը դատարկի
տպավորութիւն ելին թողնում:

—Այն, ինչ վոր մինչև հիմա սովորել
ենք, կարող է ձեզնից յուրաքանչյուրին
հարկավորվել թե՛ ձեր ընտանիքում և թե՛
ձեր ընկերոջը ոգնելու դեպքում: Բայց
սպասվելիք պատերազմի ժամանակ, բացի
թնդանոթային կրակից, մեր հակառակորդն
անկասկած գործ է ածելու նաև թունավո-
րող նյութեր:

1914—18 թվերի իմպերիալիստական
պատերազմի ժամանակ, հակառակ խաղաղ
ժամանակ կնքված պայմանագրի, գերմա-
նացիները 1915 թվին, առաջին անգամ,

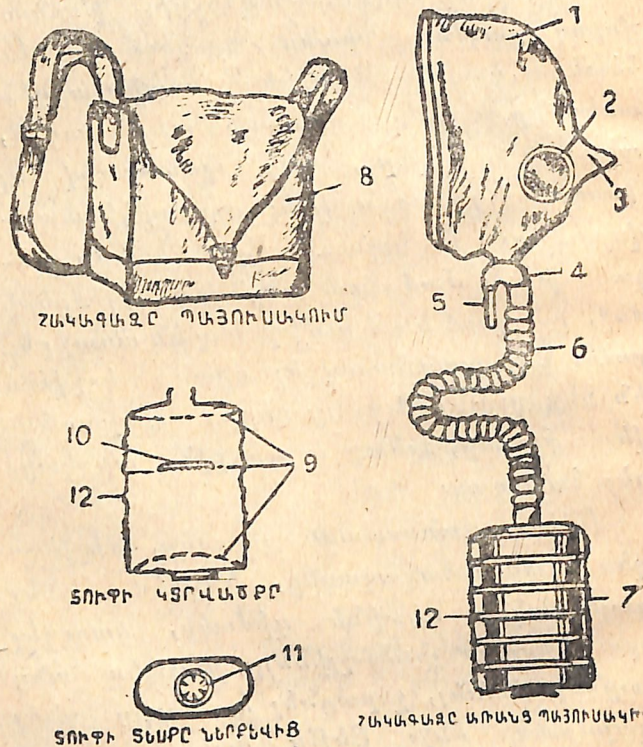
Ֆրանսիական ճակատամասերում, քլոր
գազի ահագին հոսանք են բաց թողել: Քլորը
դեղնա-կանաչավուն գույնի գազ է, ուղից
ծանր, վոր փոփում է գետնի վրա: Սովորաբար
արձակվում է բալոններից, վորոնց մեջ,
խողոր ճնշման տակ, քլորը գանվում է
հեղուկ վիճակում: Քլորի այդ հոսանքից
վոչնչացել է մի ամբողջ Ֆրանսիական դի-
վիզիա: Ֆրանսիացիները և անգլիացիները
պարտքի տակ չմնացին և իրենց հերթին
նույնպես սկսեցին գանազան թունավորող
նյութեր արտադրել: Հետագայում թունա-
վորող նյութերը գործադրվում ելին կամ
գազային ուղմբերի ձևով, կամ քիմիական
ուղմբերի, վորոնք նետվում ելին ուղանա-
վերից: Պատերազմի վերջում հայտնի չեր
մոտ 50 տեսակի գանազան թունավորող
նյութեր: Ներկայումս դրանց թիվը
հազարից անցնում է: Վորպեսզի իմանաք,
թե ինչ ոգնություն պետք է ցույց տալ
թունավորող նյութերից վնասվածին,
անհրաժեշտ է իմանալ թունավորող
նյութերի ազդեցությունը մարդու վրա:

Իրենց ներգործությամբ մեզ հայտնի գա-
զերը բաժանվում են հինգ խմբի:

Առաջին խումբ.— հեղձուցիչ թունա-
վորող նյութեր: Դրանց պատկանում են
հետևյալ գազերը. ֆլոր, վորի մասին արդեն
ասեցինք և Ֆոսֆին: Ֆոսֆինն էլ գազ է,
անգույն և պարզ, այդ պատճառով էլ
ֆոսֆինով լցված սրվակը դատարկի տպա-
վորություն է թողնում: Այդ գազերը շըն-
չառության ժամանակ անցնում են թոքերի
մեջ, խեղդում են և ուժեղ հազ են առաջբե-
րում: Այդ պատճառով էլ սրանք կոչվում
են հեղձուցիչ: Այդ գազերից պաշտպան-
վելու համար, պետք է դեմքին անցկաց-
նել հակագազ:

Բժիշկը մանրամասն պատմեց, թե ինչ-
պես ոգտվել հակագազից, ինչպես հանել
պայուսակից ռետինե դիմակը, ստուգել
նրա փչացած լինելը-չլինելը, ինչպես անց
կացնել, հանել, չորացնել և նորից դնել
պայուսակի մեջ: Յեթե հակագազ չկա,
քլորից և ֆոսֆինից կարելի չե մասնակի

պաշտպանվել շնչելով վորևե թաց կտորի մեջ: Ծայրանեղ գեպքում վերարկուն կամ

Նկ. 18. Հակագագ.

հակագագը կարգի չի բերված, թունավորված մարդը կարող է կորցնել գիտակցությունը և լեթե նրան արագ դուրս չբերեն թունավորված ոգից, կամ հակագագ չհագցրնեն, կարող է մեռնել:

Նկ. 19. Ինչպես անցկացնել հակագագը.

Առաջին ոգնությունը ցույց տալիս, անհրաժեշտ է թունավորվածին քանմիջապես դուրս բերել մաքուր ոգ կամ դազապես

պաստարան, այսինքն մի շենք, վորն այնպես է կառուցված, վոր գազերն այնտեղ անցնել չեն կարող: Այնտեղ պետք է հանել հիվանդի վերարկուն, վերնագգեստը, վորովհետև նրանց մեջ ծծված գազը գուրջիներով, կթունավորի ողբ:

Քլորով թունավորվածը թթվածինի պակասութուն է զգում: Դրա համար նրան պետք է հնարավորութուն տալ թթվածին շնչելու հատուկ թթվածնի բարձերից, վորոնց կցված է խողովակ՝ շնչառության համար:

Այդպիսի թունավորվածներին արհեստական շնչառութուն տալ չի կարելի, վոր առանց այն ել վնասված թոքերը չվնասվեն:

Փոսպինը վտանգավոր է այն պատճառով, վոր նրա հետևանքներն իսկույն չեն պարզվում, այլ վորոշ ժամանակամիջոցից հետո—մոտավորապես 48 ժամից հետո: Այդպիսի թունավորվածներին, չեթե նույնիսկ իրենց լավ զգան, պետք է արգելել

Ֆիզիկական վորևե աշխատանք կատարել: Առաջին 30—40 ժամվա ընթացքում նրանց անհրաժեշտ է լրիվ հանգստութուն, նույնիսկ քայլել չի կարելի:

Յերկրորդ խումբ.—արսաւվաբեք գազեր: Դրանց թվին են պատկանում բուրբինգել—գլխանիդը (բյուրեղիկներ), փուպիկրեկ (հեղուկ) և այլն: Այդ գազերը լցնում են թնդանոթների ուռմբերի մեջ: Պայթյունից հետո թունավոր նյութերը գուրջու կամ գազային դրութուն են ստանում: Ընկնելով աչքի մեջ, թունավոր նյութերն առաջ են բերում արտասուք և ուժեղ աչքացավ: Այդ վիճակում մարդն աշխատել չի կարող:

Պետք է հիշեցնել ձեզ, վոր այդ գազերը բուրժուական պետութունները գործարում են հեղափոխական պրոլետարիատի ցույցերը ցրելու նպատակով:

Արտասվաբեք նյութերից կարելի չէ պաշտպանվել հակագազ հագնելով: Այդ նյութով թունավորվածներին հարկավոր է

դուրս բերել թունավորված շրջանից և աչքերը լվանալ սոզայի լուծույթով (1 թեյի գդալ մեկ բաժակ ջրին), կալեյ պերմանգանի (մեկ բյուրեղիկ մի բաժակ ջրին), կամ մաքուր տաք ջրով:

Յերրորդ խումբ.— թունավոր նյութեր: Սրանք այդպես են կոչվում ուժեղ թունավոր հատկութուն ունենալու պատճառով: Իրանք են՝ ածխածնի թթվուտ և կապտաթթու: Ածխածնի թթվուտը պարզ գազ է: Այն ողը, վորի մեջ ածխածնի թթվուտը հասնում է լերկու տոկոսի, 15 բուպելից հետո, մահ է առաջ բերում: Կապտաթթուն սպիտակ պարզ հեղուկ է, վորից նշահոտ է գալիս: Կապտաթթվի մեկ կաթիլը բավական է, վոր սպանի աղավառն, լերկու կաթիլը սպանում է շանը, լերեք-չորսը՝ մարդուն: Այդ նյութերը շուտ անհայտանում են, ցնդում ոգի մեջ: Նրանք կուտակվել չեն կարող: Անցյալ պատերազմի ժամանակ կապտաթթուն գործ եր ածվում է թունավոր նյութերից պաշտպանվելու

համար, հակազգի մեջ տեղավորվում են հատուկ քիմիական նյութեր, վորոնք անվընաս են դարձնում թունավոր նյութերը:

Թունավոր նյութերով թեթև թունավորվածին առանձին ոգնութուն հարկավոր չէ: Գլխացավը և փսխումն անցնում են իրենք իրենց, չեթե թունավորվածը ժամանակին մաքուր ող դուրս բերվի: Թունավոր նյութով թունավորվածին կարելի չէ շնչել տալ նաշատիբի սպիրտ:

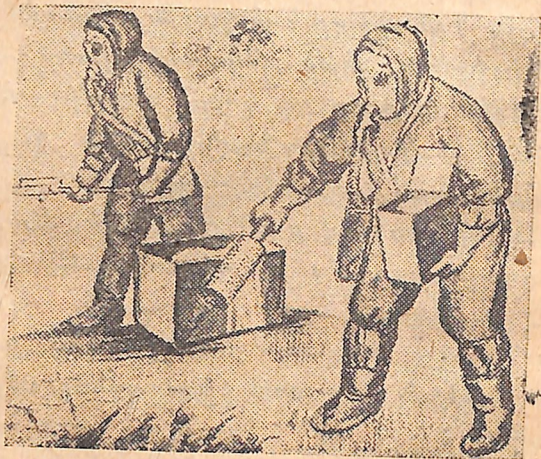
Յեթե թունավորումն ուժեղ է, թունավորվածը կորցրել է գիտակցութունը և թուլ է շնչում, նրան պետք է ոգնութուն ցույց տալ այնպես, ինչպես ուշադնացության դեպքում (թուլացնել ոճիքը, դոտին, թարմ ոգի հոսանքը ապահովել, թթվածին շնչել տալ, արհեստական շնչառութուն կատարել և այլն):

Այս բոլորը մենք կարող ենք կատարել և այսոր նորից կիրկնենք:

Չորրորդ խումբ.— մաշկը բշեցնող, քաբախ առաջ բերող խումբն է: Բշտեցնող

նյութերին և պատկանում ի պրիսբ: Դա
զարչնագուցն հեղուկ է, մանանեխի հոտով:
Իր քիմիական բովանդակությամբ ի պրիսբ
ծծմբի միավորում է:

Յեթե ի պրիսի կաթինն ընկնի մաշկի

Նկ. 20. Ինչպես ցանել հյուսիսից բուսավորված վայրերում.

վրա, սկզբում չի անհանգստացնի հիվան-
դին. վնչ ցավ, վնչ այրում չի զգացվում:
10—20 կամ ավելի ժամից հետո, մաշկը
կարմրում է, այրվում, քոր գալիս, հետո

բշտում և նուշնիսկ խոցեր են առաջ գա-
լիս:

Ի պրիսբը ծծվում է հագուստի մեջ, ա-
ղցուսի, ծառի, հողի և գուլորչիանալով, կա-
րող է թունավորել ոչը որերով, իսկ
ցուրտ լեզանակին՝ նուշնիսկ շաբաթներով
և ամիսներով:

Ընկնելով աչքերի մեջ, մի քանի ժա-
մից առաջ է բերում կարմրություն, կո-
պերի ուռուցք, ցավ, լուսավախություն:

Թոքերի մեջ ի պրիսբը առաջ է բերում
նուշնալիսի փոփոխություն, ինչպիսին և
մաշկի վրա, այսինքն բշտիկներ, խոցեր և
ավելի խոշոր փոփոխություններ՝ թոքերի
այտուցք (ուռուցք):

Չի կարելի թուլաարել ոգավել թու-
նավորված մթնոլորտում գտնված ջրից,
պարենից և կերակրից: Այն բոլոր առար-
կաները, վորոնց վրա ընկել է մնայուն
թունավորող նյութ, պետք է լեշնթարկվեն
ապագագացման, մետաղյա իրերը լվացվեն
նավթով, իսկ մյուսները՝ ջրորակրով:

Թունավորված պարենը և առարկաները, վորոնց անհնար է ապագազացման լենթարկել, պետք է վոհնչացվեն:

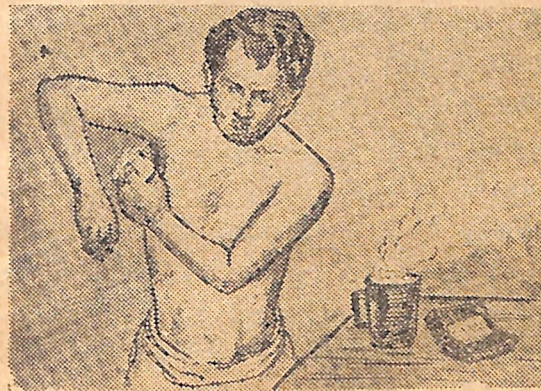
Յեթե իպրիտը ջրի, կերակրի կամ թուքի հետ ընկնի ստամոքսը, առաջ կրբերի ցավ, արնախառն փսխում և լուծ: Խնչպես տեսնում եք, այդ նյութը կարող է վնասել մեր բոլոր օրգանները:

Խնչպես պաշտպանվել իպրիտից:

Հակազագով կարելի չէ պաշտպանել միայն դեմքը և շնչառության օրգանները: Իսկ ամբողջ մարմնի պաշտպանման համար անհրաժեշտ է հատուկ հագուստ, պատրաստված յուղած գործվածքից, վորն իպրիտն իր միջով բաց չի թողնում: Յեթե այդպիսի հագուստ չկա, իպրիտից պետք է պաշտպանվել զազապաստարանում:

Յեթե մարդ մնացել է առանց պաշտպանողական միջոցների, թեկուզ կարճ ժամանակ, իպրիտով թունավորված ոգում, նրա հագուստը պետք է հանել, աշխատելով չկպչել նրան բաց ձեռքերով: Մաշկի

վրայի կաթիլները հեռացնել փայտիկի ծայրին փաթաթած բամբակով (ինչպես հեռացնում են թանաքի կաթիլը, այսինքն՝ վոչ թե քսմանով, այլ բամբակն ամեն անգամ փոխելով):

Նկ. 21. Ինչպես մաքել իպրիտով բուժավարվելու դեպքում.

Մաքրելով մաշկը թունավորող նյութերի կաթիլներից, հարկավոր է խնամքով ըվանալ մի քանի անգամ վնասված տեղը տաք ջրով և ոճառով:

Յեթե ձեռքի տակ կա բենզոլին կամ

նավթ, ըվանալուց առաջ, մի քանի անգամ շփում են փնասված տեղը բենզոլինով կամ նավթով լավ թրջած բամբակով: Մնացույն թունավորող նյութերից փնասվածներին պետք է ոգնության հասնել հակազազային դիմակով և ռեզինե ձեռնոցներով, իսկ ավելի լավ է ունենալ հատուկ պաշտպանող — սպահովող զգեստ:

Նույնպես անհրաժեշտ է սողայի լուծույթով մաքրել աչքերը, վոզոլել կիրքը:

Բացի իպրիտից կան և այլ նյութեր, վորոնք իրենց գործունեություններ նման են իպրիտին: Դա լուիզիսն է, վորն առաջին անգամ արտադրվել է Ամերիկայում, իմպերիալիստական պատերազմի վերջում: Լուիզիտը բաց-դեզին գույնի յուղոտ հեղուկ է, խորդինո (մըլուկի), հոտով: Մաշկի վրա ընկնելուց 4—5 ժամ հետո, առաջ է բերում կարմրություն, բշտիկներ և անբուժելի խոցեր:

Ինչպես իպրիտը, լուիզիտը ծծվում է

հողի, ծառի, աղյուսի և հազուստի մեջ: Դանդաղ գոլորշիանալով, մի քանի ուրվա ընթացքում, վարակում է ողը: Լուիզիտը իպրիտից արագ է քայքայվում: Առաջին

Նկ. 22. Ինչպես մաքրել մազկն իպրիտի կարիկից.

ոգնությունը նույնն է, ինչ վոր իպրիտի ժամանակ:

Այրվածքներ.— Բացի թունավորող նյութերից, պատերազմի ժամանակ կարող են գործածվել նաև արագ բռնկվող քիմիական նյութեր:

Ռուսներն միջոցով հետաված այգպիսի թունավոր նյութերը կարող են հրգեն առաջ բերել և այլվածքների պատճառ դառնալ:

Պետք է կարողանալ արագ կերպով հագցնել մարդու վրայի այրվող հագուստը: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է այրվող մասի վրա գցել վերարկու, կամ պարկ և սեղմել այն տեղը վորն այրվում է: Այգպիսով այրվող տեղը կղրկվի թարմ ողի հոսանքից և բոցը կհանգչի:

Մխող հագուստը պետք է հանգցնել թաց շորի միջոցով: Վառվող նյութերից գործ է ածվում Ֆոսֆորը: Ֆոսֆորը վառվում է ջրի տակ, այդ պատճառով էլ հանգցնելու համար գործ է ածվում վոչ թե ջուր, այլ պղնձարջասպի 5 տոկոսանոց լուծվածք:

Վերջացնելով մեր պարապմունքը,—ասաց բժիշկը.—ցեկեք կրկնենք վիրակապույթյան հիմնական ձևերը (վիրակապ, սեղման, բեկակալ, արհեստական շնչառու-

թյուն) ստուգենք՝ գիտենք արդյոք հակադադ գործածելը, ինչքան ժամանակ կարող ենք մնալ հակադադով, ինչպես պետք է ցույց տալ առաջին ոգնությունը թունավոր նյութերից վառվածին:

—Ընկեր բժիշկ, —ասաց կորվարը,—մեր խմբակը վորոշել է վերածվել դրուժինայի, վորպեսզի վոչ թե մոռանանք մեր սովորածը, այլ ընդհակառակը՝ մեր ստացած գիտելիքները գործնականում կարողանանք ոգտագործել: Մեր խմբակը կապ կպահպանի կարմիր Սաշի կոմիտեյի հետ և անհրաժեշտ աշխատանքներ կկատարի:

—Դուք պետք է ձեռք բերեք դեղարկղիկ կոլեկտիվի համար, —ասաց բժիշկը:—Դեղարկղիկը պետք է պահել փակ և բանալին հանձնել հերթապահին: Դեղարկղիկի մեջ պետք է լինեն հետևյալ դեղորայքը և գործիքները.

1. Վայերիանի կաթիլներ 15 գրամ (10-12 կաթիլ ուշագնացության դեպքում):

2. Լուծողական 100 գրամ (մեկ ճաշի գդալ մեկ անգամից):
3. Խինին 0,2—0,25 գրամ (1 տաբլետակա ջերմերուց առաջ):
4. Յոդ 15 գր. (քսել վերքի շուրջը):
5. Նաշատիրի սպիրա 15 գր. (կաթեցնել թաշկինակին, կամ շնչել տալ խցանից):
6. Վազելին 50 գր.:
7. Յուղած թուղթ 6 թերթ (կոմպրեսի համար):
8. Բաժակ, դեղ խմեցնելու համար:
9. Բորաթթու 15 գր. (1 թեյի գդալ մեկ բաժակ ջրին):
10. Անհատական ծրար 10—12 հատ:
11. Սպիրտակ բամբակ 100գր.:
12. Բինտեր նեղ և լայն 12 հատ:
13. Յեղունգների խոզանակ 1 հատ:
14. Փոքր մկրատ 1 հատ:
15. Չեռքի ոճառ 1 »:
16. Բենզին 50—100 գր.:
17. Բեկակալ 2—3 հատ:
18. Հասարակ բամբակ 400 գր.:

19. Չամբարներ 3—4 հատ:
20. Սեղման (ժգուռ) 2 հատ:
21. Անգլիական գնդասեղ 12 հատ:
22. Սրբիչ 1 հատ:
23. Լուցկի և մոմ:
24. Սոդա 300 գրամ:
25. Ոսրա 200 » :
26. Զրածնաթթու 15 գրամ:
27. Ֆլյաժկա 1 հատ:
28. Կալի պերմանգան 10—15 գր.:

Այս բոլորը կարելի է պահել և պայուսակի մեջ: Եքսկուրսիա կամ արշավի գնալիս, դուք ձեզ հետ կվերցնեք պայուսակը և ձեր ընկերներին տեղում առաջին ոգնություն ցույց կտաք: Այդ պայուսակը ձեզ պետք կզա և ճամբարում:

Ինչ վերաբերում է Միշային, վորը պատճառ դարձավ ինձ ձեզ հետ ծանոթանալուն, 9 որից հետո արդեն դուրս ե գալու հիվանդանոցից: Հույս ունեմ, վոր ձեր կուրեկտիվում այլևս նման թյուրիմացություններ չեն պատահի:

Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

Գարունն եր:

«Կարմիր աստղ» պիոներական կոլեկտիվը պատրաստվում էր ճամբար մեկնելու: Բժշկական քննություններն սկսվել էին:

Ավագ կոլվարը հրավիրել էր ծնողների, պիոներական ակտիվի, կոլվարների, և մանկավարժների խորհրդակցութուն ճամբարի հարցերի շուրջը: Այդ խորհրդակցության հրավիրված էր նաև «Կարմիր աստղ» կոլեկտիվի բարեկամ բժիշկը:

Պիոներները նստած էին դահլիճի մեկ կողմում, ծնողները՝ մյուս: Բժշկին առաջինը Միշան շտեռավ: Նա արդեն հաճախում էր դպրոց և կոլեկտիվ:

Յերեխաները շրջապատեցին բժշկին:
— Դուք մեզ հետ ճամբար կգա՞ք, թե վոչ:

— Վո՞ր բժիշկն է դալու մեզ հետ:

— Ինչո՞ւ դուք չեք գալիս:

— Սպասեցեք, սպասեցեք, նախ թույլ տվեք ինձ ստուգել թե դուք կատարում եք ձեր խոստումը: Շարք կանգնեցեք և ցույց տվեք ձեր ձեռքերը:

Յերեխաները վստահ կերպով շարք կանգնեցին և ձեռքերն առաջ պարզեցին:

Բժիշկը դո՞ն մնաց: Բայց անսպասելի կերպով մոտեցավ և սկսեց ստուգել նրանց մազերը և հազուստի մաքրությունը: Յերեխաներից մի քանիսը կարմրեցին, շփոթվեցին:

— Յերեխաներ, լերևում է, վոր չեք մոռացել իմ խորհուրդները, բայց 2—3 հոգու մազերը կեղտոտ են, մեջը միշտաներ կան: Ի՞նչ էք կարծում, կարելի՞ չե այդպիսի լերեխաներին ճամբար տանել:

— Մենք խոսք ենք տալիս մինչև ճամբար գնալը մաքրվել, ճշացին լերեխաները:

— Լավ: Ճամբար գնալիս չես նորից կստուգեմ: Իսկ այժմ չեկեք խոսենք մի

այլ կարևոր հարցի մասին: Նախքան ճամբար մեկնելը, դուք պետք է իմանաք, թե ի՞նչպիսի դժբախտ դեպքեր կարող են պատահել այնտեղ և ինչպես պետք է ոգնել այդ դեպքերում: Դրա համար մենք պետք է նորից 2—3 անգա հավաքվենք և լրացնենք մեր իմացածը:

Յերեխաներն ուրախացան և վորոշեցին հունիսի ընթացքում ունենալ 3 պարապմունք ևս:

ԱՌՍԱԶԻՆ ԶՐՈՒՅՑ

Ինչպես ոգնել արեվատարին յեվ քերամատարին

—Դուք յերևի չեք մոռացել իմ ասածը ուշագնացության մասին: Ձեզնից սով կարող է ասել, թե ի՞նչ դեպքերում կարող է ուշագնացութուն պատահել:

—Աշխատանքի ժամանակ:

—Շոգ լեղանակին:

—Տաքութունից, յերբ շենքում շատ մարդ է հավաքվում:

—Բաղնիքում ել կարող են ուշաթափվել:

—Իսկ ճամբարի կյանքում ի՞նչից կարող է ուշագնացութուն պատահել,—հարցրեց բժիշկը:

—Արևահարութունից,—պատասխանեցին յերեխաները միաբերան:

—Ճիշտ է, բայց ի՞նչ է նշանակում արևահարութուն և ի՞նչպես է պատահում այդ: Յեթե դուք ճամբարում յերկար ժամանակ գլխաբաց ման գաք, արևի տակ վորևե աշխատանք կատարեք, կամ արևի վաննա ընդունելիս անզգուշ լինեք, կարող է ուշագնացութուն առաջ գալ: Թե դրա առաջն ի՞նչպես առնել, դուք յերևի արդեն դիտեք:

—Սպիտակ շոր դցել գլխին, կամ սպիտակ գլխարկ դնել:

—Ճիշտ է: Արևի տակ գլխաբաց մնալու դեպքում, արեգակի ճառագայթներն ազդում են գլխի վրա, յերակները լայնանանում են, և արյունն առատ կերպով

շարժվում է դեպի գլուխը: Դրանից առաջ
է գալիս գլխացավ, գլխապտուկտ և չեթե
միջոցներ ձեռք չառնվեն, ուշագնացու-
թյուն և նուշնիսկ մահ: Այդ ժամանակ
գնասվածի դեմքը կարմրում է և նուշնիսկ
կապտում: Պատահում է և այլ կերպ, արե-
զակը չի յերևում, յեղանակը շոգ է, խա-
ղաղ, քամի չկա, տոթ է և ողբ խեղդող:
Այդպիսի յեղանակին առաջ է գալիս շեր-
մահարություն: Ընդհանրապես, աշխատան-
քի ժամանակ, մարդիկ միշտ տաքություն
են արտադրում, իսկ տաք յեղանակին ա-
վելի դժվար է արտադրվում տաքությունը:
Պատահում է, յերբ բոլորովին դադարում
են տաքություն արտադրելուց: Այդ դեպ-
քում մարմինն ուժեղ կերպով տաքանում
է, շունչը կտրվում, սրտի գործունեյու-
թյունը խանգարվում, մարդ կորցնում է
գիտակցությունը և անզգա ընկնում:

Այդպիսի դեպքում հիվանդին պետք է
անմիջապես ստվերոտ վայր տեղափոխել,
հանել վրայի ծանրությունը, հագուստը,

թուլացնել ոճիքը, գոտին, պակեցնել
այնպես, վոր գլխատակը բավականին
բարձր լինի, վորպեսզի արյունը կարողանա
հեշտությամբ ցած իջնել. կրծքին, գլխին
սառը շուր լցնել, սառը շուր տալ խմելու:
— Իսկ յեթե հիվանդը ուշքի չեկամ,
այն ժամանակ ինչ անել:

— Միթե մոռացել էք արհեստական շն-
չառության մասին: Միշտ պետք է հիշել,
վոր յեթե հիվանդը չի շնչում, պետք է
արհեստական շնչառություն կատարել:
Բայց կարող է պատահել, վոր այդ ել շոգ-
նի և արևահարը մահանա: Դրա համար ել
պետք է խուսափել այդ տեսակ պատա-
հարներից: Այդ նպատակով ամուրկա տաք
որերին գլխաբաց ծանր աշխատանք չպետք
է կատարել, հաճախ հանգստանալ և շուր
խմել: Եքսկուրսիա գնալիս ծանր բեռ չը-
վերցնել, թեթև հագնվել, գլխին սպիտակ
գլխարկ կամ թեթև փաթաթան ունենալ,
հաճախ հանգստանալ ստվերի տակ, սեղմ
շարքերով չքայլել, այլ միմյանցից հեռու:

Յերբ մեկն ու մեկի գլուխը ցավեց, կամ դեմքը կարմրեց, պետք ե անմիջապես դադար տալ նրան, գլուխը սառը ջրով լվանալ և, չեթե հնարավոր ե, մնացած ճանապարհը տանել սայով կամ այլ փոխադրական միջոցով: Արևի վաննայի ժամանակ գլխին պետք ե սպիտակ շոր կապել, շորերը, կոշիկները և գուլպաներն անպայման հանել, ցանկացած ժամանակ ջուր խմել և, չեթե արևը շատ ե վառում, գլխի շորը սառը ջրում թրջել:

Այդ բույեցին դպրոցի բակում աղմուկ բարձրացավ: Բոլորը վազեցին դեպի խոհանոցը:

Յերեխաներից մեկը վազեց դեպի պարող խմբակը և գոչեց.

— Ոգնեցեք, տնտեսուհին ուշաթափվել ե:

Բժիշկը չերեխաների հետ դեպի խոհանոցը գնաց: Անկյունում թշուռ եր մեծ ինքնայեուր, գետնին ընկած եր տնտեսու-

հին, իսկ չերեխաները շրջապատել ելին նրան և չգիտեցին ինչպես ոգնել:

Բժիշկը բոլորին խոհանոցից դուրս բերեց և հարց տվեց պիոներներին.

— Դուք վոչ մի հոտ չեք գգում այստեղ:

Յերեխաներն իսկույն հասկացան: Նըրանցից մեկը վազեց դեպի ինքնայեուր և դարձավ բժշկին:

— Բժիշկ, ինքնայեուր լիքն ե ածուխով և կապույտ բոց ե բարձրանում:

Բժիշկը բռնել եր տնտեսուհու ձեռքը և զարկերակն եր շոշափում, հետո թուլացրեց ոձիքը և գոտին, սառը ջուր պահանջեց և կարգադրեց բաց անել լուսամուտները: Բժշկի դեկավարությամբ, չերեխաները թրջեցին սրբիչը սառը ջրում, գցեցեցին հիվանդի ճակատին և հետևում ելին նրա շնչառությանը: Յերբ հիվանդն աչքերը բացեց, բժիշկը ասաց.

— Այստեղ մենք գործ ունենք ածխածնի թթվույտով թեթև թունավորվածի հետ:

Ածխածնի թթվույտը մի գազ է, վորը հա-
վաքվում է սենյակի մեջ, չերբ փախոր
կամ ածուխը լավ չի վառվել, չերբ ածուխը
կիսաաչրված է: Այս գազը գույն չունի:
Ինքնախեռի մեջ բռնկվող կոպուլյատ կրակն
ապացուց է, վոր այդ գազը սենյակում
կա: Այդպիսի դեպքերում անմիջապես
պետք է բաց անել լուսամուտները և դռ-
ները, ներս թողնել մաքուր ոդ, կամ հի-
վանդին գուրս բերել մաքուր ոդ: Յեթե
գիտակցությունը շուտ չվերականգնեց,
պետք է արհեստական շնչառություն կա-
տարել և աշխատել, վոր հիվանդը վորքան
կարելի չէ շուտ շնչի: Այժմ հիվանդին
պետք է պառկեցնել 1-2 ժամ և հան-
գիստ թողնել: Սրանով, չերեխաներ, վեր-
ջացնենք մեր այս զրույցը, իսկ մյուս դասին
կխոսենք թե ինչպես փոխադրել հիվանդ-
ներին կամ վիրավորներին:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԶՐՈՒՅՑ

Ինչպես փոխադրել հիվանդին կամ վիրավորին

Այս անգամ չերեխաները հավաքվեցին
շտապ ոգնության կայանը:

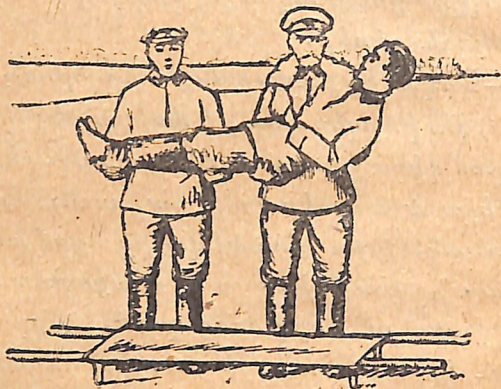
Բժիշկը ցուց տվեց չերեխաներին պատ-
գարակը և սկսեց.

—Մեղանից չուրաքանչյուրը պետք է ի-
մանա, թե ինչպես պետք է փոխադրել հիվան-
դին կամ վիրավորվածին: Դա առավել ևս ան-
հրաժեշտ է պատերազմի դաշտում, մարտի
ժամանակ, չերբ մարտիկները ցրված են
դաշտում, թագնված են մացառուտների
մեջ, խորդ ու բորդ տեղերում, չերբ թըշ-
նամուռ կրակը թույլ չի տալիս մոտեցնել
բժշկական կայանը: Յերբ վիրավորները
շատ են, հրամանատարն իրավունք ունի
նույնիսկ չերաժիշաներին և բանակային-
ներին հրամայել տեղափոխել հիվանդնե-
րին: Զորամասերում փոխադրելու համար
կան պատգարակներ: Յերբ վիրավորին
ոգնողը մի հոգի չէ, նա մի ձեռքով վիրա-

վորին թիակները տակից և բռնում, իսկ մյուս ձեռքով ազդրի տակից, և տեղափոխում:

Ավելի լավ է, յեբբ փոխադրողները յերկու հոգի յեն, յերկուսն ել չոքում են

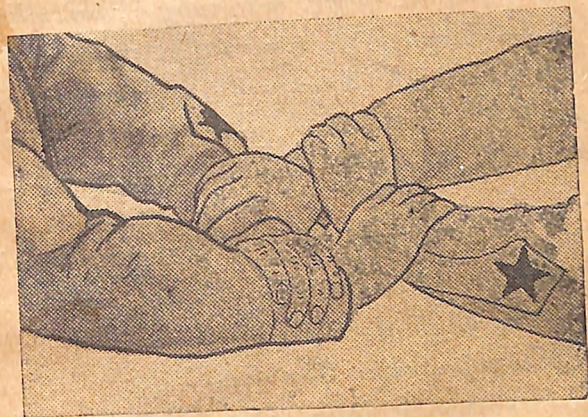
Նկ. 23 Ինչպես տեղափոխել յերկուսով

վիրավորի մեկ կողմից և միասին բարձրացնում:

Շատ հաճախ պատգարակ չի լինում: Այդ ժամանակ կարելի չէ հիվանդին պառկեցնել սանդուխքի կամ դռան փեղկի վրա,

փոքրով տակը գրատ կամ հարդ: Կարելի չէ սալի ճաղերին հաստ կտոր կպցնել, վիրավորին վրան դնել և տեղափոխել:

—Ո՞վ գիտի, ել ինչպես կարելի չէ հիվանդին տեղափոխել:

Նկ. 24. Հիվանդին կամ վիրավորին փոխադ. ձեռքից մեկը

—Սալով, — ձաջն տվեց մեկը:

—Կարելի չէ ձիու ուժից ոգավել:

—Ավտոմոբիլով, գնացքով:

—Այդ բոլորը ձիշտ է, —ասաց բժիշկը,

—միայն հիշեցեք, վոր սալի մեջ պետք է

շատ խոտ կամ հարդ փոել և ուղիղ ճանապարհ ընտրել, վոր վիրավորի համար հանգիստ լինի: Անտառում կարելի չե ծառերի չերկար ճյուղերը հյուսել, վրան շոր դցել և հիվանդին պառկեցնել: Հիշեցեք նույնպես, խորդ ու բորդ տեղերից հեռու պետք ե մնալ: Կարելի չե պարանից, սրբիչներից ողակ գործել և նրանցով փոխադրել հիվանդին: Միջոցներ շատ կան, միայն պետք ե իմանալ նրանց ոգտագործելու ձևը:

Այդ ժամանակ կայանի առաջ կանգնեց ավտոն և հրդեհաշեջները ներս բերին մի չերեխա, վորի վրա չեղած հագուստի մեծ մասն այրված եր: Յերեխաներից մի քանիսը մոտեցան հիվանդին: Բժիշկը տեսնելով, վոր բոլոր չերեխաներն իրենց ուշադրությունն այն կողմն են դարձել, ինքն ել վեր կացավ և մոտեցավ հիվանդին:

Շտապ ոգնության հերթապահ բժիշկը մկրատով կտրտեց չերեխայի շորերը և քակրեսց զգուշությամբ, առանձին-առանձին

փաթաթել արդեն տեղ-տեղ բշտած մաշկը:

Բժիշկն սկսեց բացատրել, թե ինչպիսի այրվածքներ են լինում:

—Այրվածքները 3 աստիճան ունեն: Առաջին աստիճանը կոչվում ե այն, չերբ մաշկը կարմրել ե. չերկրորդը՝ չերբ արդեն բշտել ե և չերրորդը՝ չերբ սևացել ե: Այդպիսի դեպքեր պատահում են և՛ ճամբարում և՛ ձեր ընտանիքում, և՛ ճաշարանում, իսկ ավելի շատ՝ պատերազմի ժամանակ:

Բոլոր այրվածքների ժամանակ ե՛լ կրակից, չեռման ջրից, կամ կերակրից, վերքը պետք ե փաթաթել մաքուր բինտով կամ շորով: Շորը կամ բինտը նախորոք պետք ե թրջել վորևե յուղի մեջ (լուծողական, ձեթ, անալի յուղ, վաղելին, սեր և այլն), վորպեսզի վերքին չկպչի և ցավ չպատճառի:

Հենց այրվելու սկզբում, այրված տեղն անմիջապես պետք ե թրջել սողայի լուծվածքով, վրան սողա կամ ատամի փոշի

ցանել: Ապա, յերեխաներ, ո՞վ կասի՝ ի՞նչ
դեպքում ե, վոր շրի ոգնության դիմել չի
կարելի:

Յերեխաներն իրար յերեսի նայեցին և
նրանցից մեկը անվստահ, ցած ձայնով
ասաց.

— Կարծեմ ծծմբաթթվով ալրվելու ժա-
մանակ:

— Շատ ճիշտ ե, — ասաց բժիշկը: — Այդ-
պիսի դեպքում վերքի վրա պետք ե սողա
ցանել, կամ ճարպոտ շորով փաթաթել:
Յեթե մաշկի վրա արդեն բշտիկներ կան,
չպետք ե պատռել, վորովհետև դրանով
մանրենների համար ներս մտնելու և արյան
վարակում առաջ բերելու հնարավորու-
թյուն ե ստեղծվում:

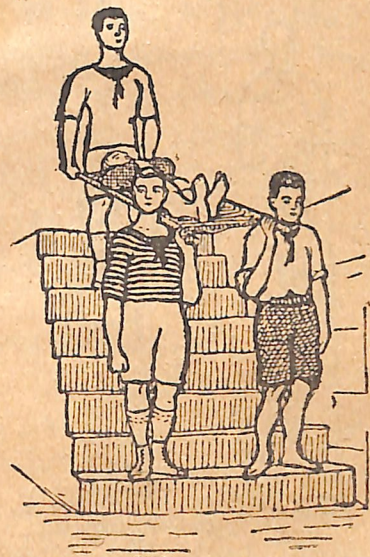
Յերբ յերեխայի բոլոր վերքերը կապ-
ված ելին, բժիշկը դարձավ յերեխաներին.

— Այժմ, յեկեք հիվանդին պատգարակի
վրա դնենք և փոխադրենք դիմացի հիվան-
դանոցը:

Չորս պիտներ պատգարակի ծայրերից

բռնեցին և զգուշությամբ սանդուխքից
իջան:

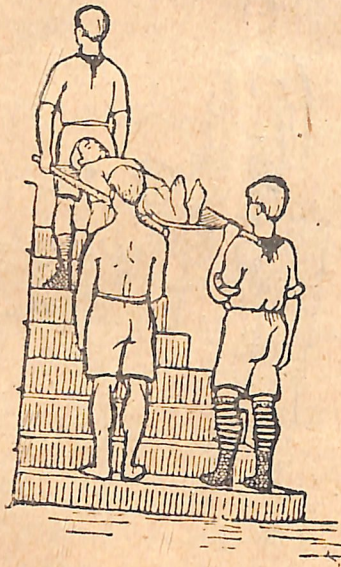
— Հիվանդի գլուխը դեպի յեա պահել,

Նկ. 25. Ինչպես իջնել սանդուխքից.

առաջ իջեցնել վոտքերը, հետո՝ գլուխը,
շարժվել միասին, պատգարակը չճսճել:
Առջևից գնացող զուգը պատգարակի ծայ-

ըները պետք է բարձր պահի իրա ուսերին հավասար, իսկ չետևի ծայրերից բռնած գուլգը, ձեռքերը պետք է իջեցնի այն

Նկ. 26. Ինչպես բարձրանալ սանդուխներով.

չափ, վոր պատգարակը չթեքվի և հիվանդը հանդիստ լինի: Յեթե դուք սանդուխքով բարձրանալիս լինեցիք, պետք է հակառակը

կատարելիք—առաջ պետք է բարձրացնելիք հիվանդի գլուխը, հետո վորքերը և, բացի այդ, առջևից գնացող գուլգը պետք է կախեր ձեռքերը, իսկ չետևից չեկող գուլգը բարձրացնել պատգարակի ծայրերը մինչև ուսը: Սրանով չերեխաներ...

Դեռ խոսքը չվերջացրած, բժշկին խնդրեցին անցնել վիրահատման սենյակը, ուր ինչ-վոր բարդ վիրահատում էր կատարվում: Յերեխաներն էլ տուն գնացին:

ՅԵՐԿՐԴԴ ԶՐՈՒՅՅ

Այս անգամ չերեխաները նորից չեկան ահուժը և այստեղ բժիշկը, համառոտ կերպով կրկնելով անցած նշույթը, կանգ առավ ուշագնացության վրա: Կանգ առնելու պատճառն այն էր, վոր Միշան հարցրեց.

— Իսկ չեթե ընկնավոր ե ընկել, ի՞նչպես ողնել նրան: Չե՞ վոր նրան մոտենալ չի կարելի Բժիշկն ստիպված չեղավ կանգ առնել ընկնավորության վրա.

— Ընկնափորության հիմնական պատ-
ճառները դեռևս լրիվ պարզված չեն, այդ
պատճառով ել ընկնափորին դժվար է բուժել:
Բայց ընկնափորը վարակիչ չէ և նրան
պետք է ոգնել: Ոգնությունն այնքան ել
դժվար չէ: Ամենաեյականն այն է, վոր
ընկնափորը շղաձգությունների ժամանակ
գլուխը գեանին է խփում և կարող է վը-
նասել ուղեղն ու անոթները: Ուժով դա-
դարեցնել շղաձգությունները՝ հնարավոր
չէ: Անհրաժեշտ է հիվանդի գլխատակին,
հարվածներից պաշտպանելու համար, վորևէ
փափուկ բան դնել: Կարելի չէ չոքել հի-
վանդի գլխավերևը և, գլուխը դնելով ծըն-
կին, ամուր սեղմել և պահել մինչև շղաձը-
գությունը դադարի: Միաժամանակ պետք է
թուլացնել ոձիքը, գոտին, վոր տգատ շնչի:
Նրան ուշքի բերելու փորձեր չպետք է ա-
նել: Պետք է հանգիստ թողնել, մինչև վոր
ուշքի գա: Յեթե կուրկտիվը բոլորին
բժշկական քննության լեյթարկի, ընկնա-
փոր լեյթարները ճամբար չեն ընկնի: Այժմ,

լեյթարներ, անցնենք բուժարան և կըրկ-
նենք մեր անցած նյութերը, մանավանդ,
վոր Միշան այդ դասերը չի լսել: Սրանից
հետո ձեզ մնում է միայն լավ նախապատ-
րաստվել ճամբարը հաջող անց կացնելու
համար: Ճամբարում լեյթարները պետք է
առողջանան, նոր գլխելիքներ ձեռք բերեն
և ավելի կազմակերպված տուն վերադառ-
նան:

Յ Ա Ն Կ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍԻ

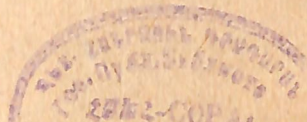
Էջ
4

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Առաջին գրույց	—	Ինչպե՛ս կանգնեցնել արյունհոտութ.	7
Յերկրորդ	» .—	Ինչպե՛ս վերքը պաշտպ. վարակ դեպք	16
Յերրորդ	» .—	Ինչպե՛ս ոգնել ջարդվածքների դեպք	29
Չարբարդ	» .—	Ինչպե՛ս ոգնել ուշագնացութ. դեպք	37
Հինգերորդ	» .—	Ինչպե՛ս ոգնել թունա. նյութ. վնասվ.	45

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Առաջին գրույց	•—	Ինչպե՛ս ոգնել արևահարներին	66
Յերկրորդ	» .—	Ինչպե՛ս փոխա. հելվան. կամ վերնավ.	73
Յերրորդ	» .—	Կրկնողութ. և զբույց ընկվոր. մասին	81

«Ազգային գրադարան»

NL0195610

